

УДК 657.2.016:336.71

О. А. Андренко¹, О.С. Мордовцев²

¹ Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

² Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВ

Досліджено механізм формування облікової політики банку: визначено цілі, завдання, принципи, основні етапи, відображено організаційний, методологічний й конструктивний аспекти Положення про облікову політику. Наведено перелік основних статей облікової політики, які характеризують основні напрямки діяльності банків. Описано основні методи оцінки активів та зобов'язань, в тому числі в іноземній валюті.

Ключові слова: облікова політика, облік, банк, механізм, організаційний, методологічний та конструктивний аспекти, методи оцінки активів та зобов'язань

Постановка проблеми

Ефективність бухгалтерського обліку в банках багато в чому залежить від грамотно складеної облікової політики. Від чітко сформованої облікової політики багато в чому залежить рівень стратегічного управління розвитком банку на тривалу перспективу. Проте, мають місце випадки, коли керівництво і головний бухгалтер формально ставляться до розробки основних положень облікової політики, використовуючи шаблони, які часом не відображають специфічні особливості діяльності конкретної банківської установи. Найчастіше це відбувається через недостатній рівень знань фахівців в області організації обліку, тому роботи, присвячені особливостям і методичним основам формування облікової політики в банках, є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання щодо формування та реалізації облікової політики у банках знайшли своє відображення в Постановах НБУ [1-6], а також в працях українських вчених. Нормативним забезпеченням розробки облікової політики служать: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Закон України «Про банки і банківську діяльність» [1], Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України [2], Міжнародні стандарти фінансової звітності, чинне законодавство з питань ведення бухгалтерського обліку та норми податкового законодавства. В Положенні [2] сформульовані вимоги, які пред'являються до

основних положень облікової політики в банку.

В роботі Міщенко С.М. [7] визначено організаційні та технічні процедури облікової політики та доведено необхідність розробки внутрішньобанківських стандартів різних рівнів, які поглиблюють якість організаційної та технічної складових облікової політики. На думку автора, облікова політика банку повинна розглядатися не тільки як методологічний документ бухгалтерського обліку, а й як документ, що регламентує систему управління діяльністю банку. Сп'як Г. І. [8] пропонує оптимізувати структуру Положення про облікову політику банку виділенням організаційного, методологічного і технічного аспектів, процесу. Тютюнник С.В. [9] вважає, що при формуванні облікової політики банку необхідно, в першу чергу, досліджувати принципи обліку статей звітності, методи оцінки окремих статей звітності та факти, що стосуються змін в обліковій політиці банку. В [10] наведено перелік елементів облікової політики банку. У той же час, питання, пов'язані з удосконаленням механізму формування облікової політики та її практичного використання в банках, вимагають подальших поглиблених досліджень.

Постановка завдання

Метою публікації є розробка механізму формування облікової політики в банках України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Згідно ст. 68 Закону України «Про банки і банківську діяльність», «банки організовують бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, яка розробляється на підставі

правил, встановлених Національним банком України відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку» [2]. Положення [1] визначає облікову політику як сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, які використовує банк для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності.

Автором запропоновано механізм формування облікової політики банку, що представлений на рисунку 1. Облікова політика банку є цілеспрямована організаційно-управлінська діяльність метою якої є:

- забезпечення використання методів, принципів, правил та процедур ведення обліку;
- надання нормативного статусу самостійно розробленим способам ведення бухгалтерського обліку;
- надання обліку плановірності,

- впорядкованості та цілеспрямованості;
  - підвищення ефективності обліку.
- Основні цілі визначили конкретні завдання:
- розробка та систематизація складових облікової політики;
  - формування Положення про облікову політику;
  - забезпечення контролю за виконанням наказу;
  - своєчасна зміна положень облікової політики в особливих випадках.

Облікова політика банку базується на принципах цілеспрямованості, своєчасності, несуперечності, раціональності, послідовності, порівнянності, безперервності, автономності, інформативності.

У процесі формування і реалізації облікової політики механізм реалізує організаційну, оптимізаційну, регулюючу, контрольну, захисну, інформаційну функції.

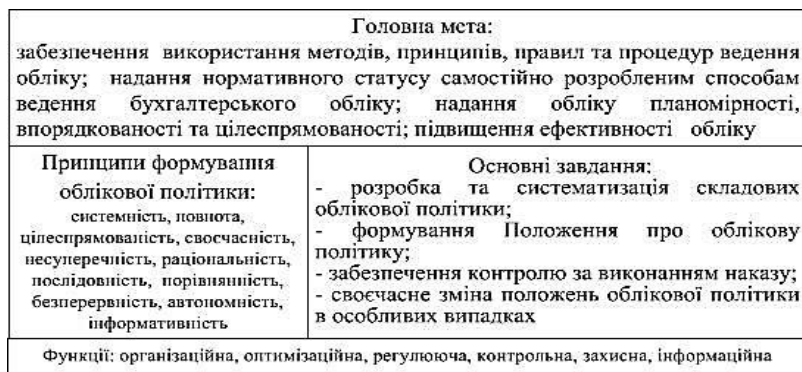

Рис. 1. Механізм формування облікової політики банку

Перший етап передбачає розробку і систематизацію основних складових облікової політики відповідно до затверджених нормативно-правових документах [1-6] і методологічних рекомендацій, з врахуванням специфічних особливостей банківської установи (структури, напрямків діяльності, використання внутрішньої документації і звітності і т.д.). Банком самостійно визначаються конкретні методи обліку та облікові процедури, які є складовими облікової політики.

На другому етапі запропоновано використовувати підхід, згідно з яким структура Положення про облікову політику банку визначається організаційним, методологічним і конструктивним аспектами облікової політики. В рамках організаційної складової Положення:

- визначається організаційна структура служби (підрозділу) бухгалтерського обліку;
- встановлюються правила розподілу обов'язків і повноважень відповідальних осіб при проведенні облікових операцій;
- затверджуються правила документообігу і технології обробки інформації з використанням інформаційних технологій;
- стверджується порядок взаєморозрахунків між філіями та іншими підрозділами банку.

Одним із важливих аспектів формування Положення про облікову політику є розробка методики ведення обліку окремих операцій відносно яких нормативні акти не містять конкретних рекомендацій щодо правил їх обліку. В зв'язку з цим банк самостійно розробляє методику обліку конкретних питань на підставі чинних положень. Методологічний аспект передбачає розробку методів оцінки активів, зобов'язань, окремих статей звітності; порядку відображення в обліку основних операцій банку та обліку розрахунків головного банку з філіями (консолідація звітності).

Відзначимо основні особливості діяльності банків. Крім приймання вкладів (депозитів) від юридичних та фізичних осіб, відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, розміщення залучених коштів від свого імені на власних умовах банк має право здійснювати також діяльність щодо: інвестицій; випуску власних цінних паперів; випуску, розповсюдження та проведення лотерей; зберігання цінностей або надання в оренду індивідуального банківського сейфа; інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій); надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг. На підставі Генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій банк має право здійснювати

валютні операції. Згідно Ліцензій Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку банк має право здійснювати операції на ринку цінних паперів. Таким чином, основні статті Положення про облікову політику повинні відображати особливості основної діяльності банківських установ (рис. 2).

Для відображення в бухгалтерському обліку активів та зобов'язань залежно від їх класифікації банки використовують такі методи їх оцінки: за справедливою вартістю; за амортизованою собівартістю; за собівартістю. Оцінка вартості здійснюється за методами: ринковий підхід; витратний підхід; дохідний підхід. Для методів оцінки вартості, що використовуються для оцінки справедливої вартості, передбачено три рівні вхідних даних:

- перший рівень - ціни котирування (нескориговані) на активних ринках на ідентичні активи або зобов'язання, до яких суб'єкт господарювання може мати доступ на дату оцінки;
- другий рівень - вхідні дані (окрім цін котирування, віднесених до 1-го рівня), які можна спостерігати для активу чи зобов'язання, прямо або опосередковано;
- третій рівень - це вхідні дані для активу чи зобов'язання, яких немає у відкритому доступі.

Основні статті Положення про облікову політику	
→	Первісне визнання фінансових інструментів
→	Кредити та заборгованість клієнтів
→	Фінансові активи, утримувані для продажу
→	Фінансові активи, утримувані до погашення
→	Цінні папери у портфелі Банку на продаж
→	Цінні папери у портфелі банку до погашення
→	Основні засоби. Амортизація
→	Нематеріальні активи. Амортизація
→	Оперативний лізинг (оренда)
→	Операції з іноземною валютою
→	Визначення доходів та витрат
→	Облік розподілу прибутку Банку
→	Облік розрахунків головного банку з філіями за банківськими та господарськими операціями
→	Звітність за сегментами, консолідація звітності

Рис. 2. Статті Положення

Активи визнаються в обліку та відображаються у звіті про фінансовий стан Банку за умови, що існує ймовірність отримання від них в майбутньому економічної вигоди; актив контролюється Банком; вартість активу може бути надійно оцінена. Зобов'язання визнаються в обліку та відображаються в балансі Банку за умови, що у результаті погашення існуючого зобов'язання існує

ймовірність відтоку у майбутньому ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди; сума такого погашення може бути надійно оцінена.

Всі фінансові активи й зобов'язання оцінюються спочатку за вартістю придбання, що представляє собою справедливу вартість витрачених коштів. Справедлива вартість фінансових інструментів, що знаходяться в активному обігу на організованих фінансових ринках на звітну дату, визначається за ринковими котируваннями або ціною дилерів (ціна покупця за довгою позицією та ціна продавця за короткою позицією) без будь-якого вираховування витрат на здійснення операції. Справедлива вартість усіх інших фінансових інструментів, що не мають активного обігу на ринку, визначається за допомогою відповідних методів оцінки з максимальним використанням ринкових даних. Методи оцінки включають використання чистої дисконтованої вартості, порівняння з аналогічними інструментами, щодо яких існує інформація про ринкові ціни та інші методи оцінки.

Первісне відображення активів та зобов'язань в іноземній валюті та процентних, комісійних доходів та витрат (нарахованих, отриманих, сплачених) в іноземній валюті, здійснене в гривнях за офіційним курсом на дату їх визнання. При кожній зміні офіційного курсу Національного банку України здійснюється переоцінка залишків іноземної валюти на балансових та позабалансових рахунках. Курсові різниці від переоцінки балансових рахунків відносяться на рахунок № 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами», позабалансових рахунків № 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами».

Найбільш діючим методом управління валютною позицією є лімітування. При цьому під лімітом відкритої валютної позиції розуміється встановлене кількісне обмеження на співвідношення між відкритою валютною позицією і власним капіталом банку [6]. Ліміти обмежують обсяг ризику, який пов'язаний зі зміною курсів валют, що Банк готовий нести, більш того вони дозволяють керувати сукупною позицією для усіх видів валют, тобто зміна цих курсів не повинна прогресувати в одному напрямку.

Результат від операцій з купівлі-продажу іноземної валюти в «Звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід» включені до статті «Результат від торгівлі іноземною валютою». Результати переоцінки валютних статей балансу в «Звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід» включені до статті «Результат від переоцінки іноземної валюти».

Своєчасна та об'єктивна оцінка (переоцінка)

активів, зобов'язань (балансових та позабалансових) та прийняття за результатами оціночної інформації ефективних управлінських рішень дозволяє розробити комплекс заходів щодо поліпшення структури балансу, скорочення низьколіквідних та недоходних активів, що забезпечить зміцнення фінансового стану та стабільності банку [9].

При складанні статей Положення про облікову політику (рис. 2) служба бухгалтерського обліку керується Законом України «Про банки и банківську діяльність» [1], Постановами НБУ, міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Конструктивний аспект Положення передбачає розробку і затвердження робочого плану синтетичних і аналітичних рахунків; первинних документів, бланків і звітів для внутрішнього використання, порядку проведення інвентаризації фінансових активів, майна і матеріальних цінностей.

Положення про облікову політику банку затверджується правлінням (радою директорів) банку. Механізм повинен забезпечувати постійний контроль за виконанням вимог облікової політики. При цьому за допомогою інформаційної системи управління банком повинен бути реалізований механізм зворотного зв'язку: в разі істотних відхилень система оповіщає про необхідність дослідження причин таких відхилень. Це дозволить своєчасно, в разі необхідності, коригувати відповідні статті Положення. Згідно [2], будь-які зміни в обліковій політиці, що мають суттєвий вплив на показники звітного або майбутніх періодів, повинні бути описані із зазначенням їх причин та змін у відповідних статтях.

Облікова політика може змінюватись тільки, якщо зміна:

- вимагається нормативно-правовими актами НБУ, прийнятими відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності, та/або міжнародними стандартами фінансової звітності;

- приводить до того, що фінансові звіти надають достовірну та доречнішу інформацію про вплив операцій, інших подій або умов на фінансовий стан, фінансові результати діяльності або грошові потоки банку.

Висновки

Представлений у статті механізм дозволяє визначити цілі, завдання, принципи та функції, етапи процесу формування та реалізації облікової політики банку. Структура Положення про облікову політику банку визначається організаційним, методологічним і конструктивним аспектами облікової політики, що дозволяє визначити складові облікової політики, основні статті Положення, розробити внутрішні документи і форми звітності,

розмежувати права і обов'язки окремих учасників облікового процесу. На етапі реалізації важливо організувати контроль за виконанням облікової політики з встановленням зворотного зв'язку, що дозволить, в разі необхідності, своєчасно коригувати Положення. Особливу увагу слід приділити розкриттю методів оцінки активів і зобов'язань.

Література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12. 2000 р. (із змінами). [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України [Електронний ресурс]/ Постанова Правління НБУ № 566 від 30 груд. 1998 р. (із змінами). - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0056-99>
3. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [Електронний ресурс] / Постанова Правління НБУ від 2003.06.18, № 255 із змінами і доповненнями. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>
4. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України [Електронний ресурс] / Постанова Правління НБУ від 2005.12.20, № 480 із змінами і доповненнями. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-06>
5. План рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [Електронний ресурс]/ Постанова Правління НБУ від 2004.06.17, № 280 із змінами і доповненнями. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04>
6. Положення про порядок встановлення Національним банком України лімітів відкритої валютної позиції в безготівковій та готівковій формах та контроль за їх дотриманням уповноваженими банками [Електронний ресурс]/ Постанова Правління НБУ від 12.08.2005р. № 290 із змінами і доповненнями. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE11226.html
7. Міщенко, С.М. Облікова політика в системі управлінні банком [Текст]: дис. канд.екон. наук: 08.06.04 / С.М. Міщенко. – К., 2004. – 276 с.
8. Сяк, Г.І. Облікова політика в управлінні банком: організаційно-методичний аспект [Текст] / Г.І. Сяк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2011. – вип. 17 – С. 392-397.
9. Тютюнник, С.В. Формування облікової політики комерційних банків [Текст] / С.В. Тютюнник // наукові праці ПДАА. Полтава: ПДАА, 2013. - С. 303-308.
10. Організація обліку в банках [Текст]: навч. посіб. / О.Г. Коренева, О.В. Мірошніченко, Т.Г. Савченко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – С. 25-39.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000). *The Law of Ukraine "On banks and banking activities"*. Retrieved from <http://www.rada.gov.ua>. (Accessed 12 December, 2000)

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (1998). "Regulations on the organization of accounting and reporting in banks of Ukraine "Postanova Pravlinnia NBU № 566"". Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0056-99> (Accessed 30 December, 1998).
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2003). "About approval of Rules of accounting of income and expenses of banks of Ukraine "Postanova Pravlinnia NBU № 255"". Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws> (Accessed 18 June 2003)
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2005). "About approval of the Instruction on financial accounting of fixed assets and intangible assets of banks of Ukraine "Postanova Pravlinnia NBU № 480"", Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws> (Accessed 20 December, 2005)
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2004). "Approval of the Plan of accounts of accounting of banks of Ukraine and the Instruction about application of chart of accounts of financial accounting of banks of Ukraine "Postanova Pravlinnia NBU № 280"". Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws> (Accessed 17 June 2004)
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2005). "On the procedure of establishment of the National Bank of Ukraine limits on open currency positions in cash and non-cash forms and the control over their observance by authorised banks "Postanova Pravlinnia NBU № 290"". Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws> (Accessed 12 August, 2005)
7. Mishenko, S.M. (2004), "The accounting policy in the system of Bank management". *Abstract of Ph.D. dissertation, Accounting, analysis and audit, Kyiv, Ukraine*, 276.
8. Spec, G.I. (2011). "Accounting policy in Bank management: organizational and methodological aspect", *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiia». Seriiia «Ekonomika», National University, «Ostroz'ka akademiia», Ukraine, 17, 392-397.*
9. Tyutyunnik, V. S. (2013). "The formation of accounting policy of commercial banks", *naukovi pratsi PDAA, Poltava state agrarian academy, Ukraine*, 303-308.
10. Korneva, A.G., Mirosnichenko, V.A. and Savchenko, T.G. (2008). *Organization of accounting in banks. DVNZ «UABS NBU», Sumy, Ukraine*, 25-36.

Рецензент: д-р екон. наук проф. Т. В. Момот, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

Автор: АНДРЕНКО Олена Анатоліївна
канд. екон. наук, доцент
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
E-mail - Olena.Andrenko@kname.edu.ua
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1414-5916>

Автор: МОРДОВЦЕВ Олександр Сергійович
канд. екон. наук, старший викладач
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
E-mail - asmordov@gmail.com
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1653-5440>

MECHANISM FOR THE FORMATION OF ACCOUNTING POLICY IN BANKSO.Andrenko¹, O. Mordovtsev²¹ O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine² National Technical University «Kharkov Polytechnic Institute»

The purpose of the article is to develop a mechanism for the formation of the accounting policy in Ukrainian banks. The mechanism determines the goals, objectives, principles, functions, and stages of the formation and implementation of the accounting policies. The accounting policy of the bank is a goal-directed organizational and management activity, the purpose of which is to ensure the use of methods, principles, rules and accounting procedures; to provide the regulatory status to independently developed methods of accounting; to increase the efficiency of accounting.

The first stage involves the development and systematization of the main components of the accounting policy in accordance with the established regulatory norms and methodological recommendations. At the second stage, it is proposed to use the approach according to which the structure of the Regulation on the bank's accounting policy is determined by the organizational, methodological and constructive aspects of the accounting policy.

Within the organizational component of the Regulations, the organizational structure of the accounting service is determined; the rules are established for the distribution of responsibilities and powers of responsible people when conducting accounting operations; the rules for document circulation and information processing technologies using information technologies are approved; the order of mutual settlements between the branches and other divisions of the bank is approved.

The methodological aspect involves the development of methods for the valuation of assets, liabilities, and separate reporting items, as well as the procedure for recording the main operations of the bank and accounting for the settlements of the head bank with the branches. The paper gives a brief description of the methods for assets and liabilities valuation.

The constructive aspect involves the development and approval of a work plan for synthetic and analytical accounts; primary documents, forms and reports for internal use, the procedure for the inventory of financial assets, property and tangible assets.

At the implementation stage, it is important to organize control over the implementation of the accounting policy with the establishment of feedback, which will, if necessary, timely correct the Regulations.

Keywords: *accounting policy, accounting, bank, mechanism, organizational, methodological and constructive aspects, methods for valuation of assets and liabilities*